

УДК 336.22 : 336.71

ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ**Ролдугіна Ю.В.**
Інститут обліку і фінансів

В статті досліджено сутність податкової регуляції діяльності банківських установ, проведено аналіз податкової навантаженості к и после введення в действие Налогового кодекса Украины.

Ключевые слова: налог, налоговая регуляция, налогообложение банков, банковская система, налог на прибыль, налоговую нагрузку.

Essence of the tax adjusting of activity of bank institutions is investigational in the article, the analysis of the tax loading is conducted to and after introduction to the action of the Internal revenue code of Ukraine.

Key words: income tax, tax adjusting, taxation of banks, banking system, income tax, tax loading.

Постановка проблеми. Банки є дієвим інструментом держави у реалізації його економічної політики. Банківська система, як елемент ринкової інфраструктури, забезпечує розвиток економіки. Адже грошово-банківська система є потужним джерелом доходів державного бюджету завдяки податковому регулюванню банківської діяльності. Податкове регулювання грошово-кредитної банківської діяльності є також важливим і з огляду на безпеку та стабільність розвитку економічної системи: ефективне та безпечне функціонування економічної системи держави значною мірою залежить від організації роботи її грошово-банківської системи [1, с. 251].

Актуальність обраної теми зумовлена потребою вдосконалення податкового регулювання діяльності банківських установ, оскільки недосконалість нормативно-законодавчої бази приводить до ухилення від сплати податків, недостатнього оподаткування одних банківських операцій і надмірного оподаткування інших. Цей фактор негативно впливає як на розвиток банківської сфери, так і на розвиток реального сектору економіки в цілому.

Питання оподаткування банків не знайшли свого докладного відображення у працях вітчизняних економістів, в більшості випадків увагу звертають на дослідження механізму адміністрування окремих видів податків банківськими установами та проблеми їх відображення в бухгалтерському обліку. Але при цьому залишається невирішеним питання оптимізації системи оподаткування окремих видів банківських операцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження окремих питань оподаткування банківської діяльності та рівня податкового навантаження банків частково знаходять своє відображення у працях таких вітчизняних та зарубіжних науковців: Сербіна О.Г., Приб К.А., Клюско Л.А., Підсосонна Я.Г., Євченко Н.Г., Орлова В.О., Пашкурова Н.П., Петров А.Ю., Петровська, Н.В., Реверчук Н.Й., Сало І.В., Сіроткіна О.О., Соколовська А.М. та інші.

Постановка завдання. Мета виконання роботи полягає у вивченні теоретичних аспектів податкового регулювання банківської діяльності та в аналізі динаміки податкових надходжень банківських установ за останні роки.

Для досягнення поставленої мети у роботі передбачається ряд завдань, головними з яких є:

- 1) розкриття теоретичних основ оподаткування діяльності банківських установ;
- 2) проведення досліджень щодо податкового навантаження у банківській сфері протягом останніх років;
- 3) виявлення основних проблемних питань щодо оподаткування діяльності банків та внесення пропозицій для їх вирішення.

Основна частина. Податком є обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку відповідно до Податкового Кодексу України [2]. Сутність податків в практичному значенні деякий час зводилася до стягування коштів з суб'єктів господарювання і громадян до державної скарбниці з метою їх подальшого розподілу на потреби держави. Але з тих пір як держава вирішила брати активну участь у організації господарської діяльності країни, поняття суто фіскальної функції податків значно розширилося і набуло регулювальної властивості. У сучасних умовах регулювальний вплив податків в суспільстві і економіці має багатогранний характер. Податкове регулювання є одним з елементів податкового механізму [3]. Суть його полягає в тому, що будь-яке втручання в хід відтворювальних процесів має бути економічно доцільним і обґрунтованим.

Податкове регулювання банківської діяльності – це система особливих заходів, спрямованих на втручання держави в діяльність банків як з метою наповнення державного бюджету та забезпечення розвитку економіки держави, так і регулювання їх фінансової стабільності. З точки зору впливу на діяльність банків, найважливіше значення має регулююча функція податків, оскільки саме за її допомогою держава збалансовує свої інтереси з інтересами платників. Система оподаткування банків впливає на такі показники їх діяльності як собівартість продуктів і послуг, витрати та фінансові

результати, що у свою чергу, впливає на ліквідність банку та на розмір власних коштів, адже податки, як і будь-які витрати, призводять до зменшення прибутку, а значить і капіталу банку [4].

Крім оподаткування діяльності власне банків на стабільне функціонування банківської системи значний вплив здійснює і порядок оподаткування підприємств і населення. Так, податкова політика здатна впливати на розвиток економіки в цілому через оподаткування, що впливає на грошово-кредитний ринок і формує умови, в яких проводиться грошово-кредитна політика. Разом з тим, кількість грошей в обігу визначає можливості суб'єктів господарювання щодо розрахунків та сплати податків і обов'язкових платежів до бюджетної системи в грошовій формі [5].

Щодо питання взаємовідносин держави та банківських установ вітчизняні економісти висловлюють різні погляди. З одного боку існують судження про недостатній рівень оподаткування, а з іншого – про надмірний податковий тиск на банки. Так, необхідність посилення податкового навантаження вчені аргументують тим, що діяльність банків пов'язана лише з перерозподілом національного доходу; швидкість обігу капіталу банківських установ відносно висока, що дає змогу за однакової величини капіталу у сфері виробництва отримати вищий прибуток; банки широко використовують практику приховування прибутків та уникнення оподаткування за допомогою різних схем та методів [6].

Протириччя науковців стосовно цього питання ставить завдання пошуку ефективного регулювання механізму оподаткування діяльності банківських установ. Державне податкове регулювання банківського сектора, з економічного погляду, передбачає проведення аналізу структури та абсолютних значень податкових надходжень до бюджету України від банків.

Особливе значення в оподаткуванні банківської діяльності займає податок на прибуток. Відповідно до ст. 133 розділу III Податкового кодексу України (ПКУ) ставка податку на прибуток є уніфікованою, і поступово її розмір знижується: з 1 квітня 2011 року становить 23%; з 1 січня 2012 року – 21%; з 1 січня 2013 року – 19%; з 1 січня 2014 року – 16% [2].

Необхідно звернути увагу на те, що протягом 2007 – 2010 років загальна сума сплачених банками України податків скоротилася на 60,2%, сплата податку на прибуток зменшилася на 71,4% [7]. До основних причин зменшення обсягів сплачуваного податку на прибуток банками можна віднести: економічну та фінансову кризу (починаючи з другої половини 2008 року до 2010 року); ухилення банків від оподаткування внаслідок застосування схем мінімізації прибутку; диспропорції в податковій системі України.

Починаючи з 2009 р. банки України так і не зуміли вийти на рентабельну діяльність, однак розмір їх збитків поступово зменшується. Так, за підсумками I півріччя 2011 р. сукупні збитки українських банків склали 1 062,0 млн. грн., що майже в 10 разів менше, ніж за підсумками I півріччя 2010 р. (9 999,0 млн. грн.), та в 13,5 разів менше, ніж за підсумками I півріччя 2009 р. Доходи банків за I півріччя 2011 р. склали 67,74 млрд. грн. і були меншими, ніж за I півріччя 2010 р., на 33,5% (32,7 млрд. грн.), і на 8,6% (6,1 млрд. грн.), ніж за I півріччя 2009 р. [4].

Розмір витрат знижувався більшими темпами, що і обумовило скорочення збитків порівняно з аналогічним періодом 2010 та 2009 рр. За I півріччя 2011 р. сукупні витрати склали 68,69 млрд. грн., що на – 38,0% (– 42,11 млрд. грн.) менше, ніж за I півріччя 2010р., та на -19,7% (– 16,87 млрд. грн.) менше, ніж за I півріччя 2009 р. Найбільшого зниження порівняно з підсумками I півріччя 2010 та 2009 рр. зазнали відрахування до резервів – на – 57,6% (– 20,78 млрд. грн.) та на – 52,3% (– 16,75 млрд. грн.) відповідно, що засвідчило поступове «очищення» кредитно-інвестиційних портфелів банківської системи України від проблемної заборгованості. В структурі витрат чітко проявляється тенденція до зменшення питомої ваги відрахувань до резервів, яка за результатами I півріччя 2011 р. скоротилась на 10,3 п.п. порівняно з аналогічним періодом 2010 р. і становила 22,2% [4].

За даними прес-служби ДПС України ситуація з податковими надходженнями була такою: за 2010 рік банками сплачено податків і зборів до зведеного бюджету 3 млрд 983 млн. 048,3 тис. грн., у тому числі податку на прибуток – 1 млрд. 124 млн. 634,6 тис. грн. У порівнянні з 2009 роком загальна сплата податків і зборів банками зменшилася в 1,36 рази, в тому числі сплата податку на прибуток зменшилася в 2,7 рази; за I півріччя 2011 року банки України нарастили сплату податків на 25% порівняно з аналогічним періодом 2010 року. У тому числі податку на прибуток зібрано у півтора рази більше, ніж минулого року – 809,8 млн. грн. [8].

Аналіз податку на прибуток від банківських установ можна провести на основі даних, що наведені у табл. 1.

Так, темпи зростання витрат банків є значно вищими у порівнянні з темпами збільшення доходів, що в результаті призвело до їх збиткової діяльності протягом двох останніх років. Разом з тим, тенденція динаміки збитків за результатами діяльності банків у 2009 та 2010 роках є позитивною – вони зменшились майже у три рази (2,95). Очевидно, що скорочення прибутку як бази оподаткування, зумовило і зменшення обсягів сплачуваних податків.

Таблиця 1

**Доходи, витрати та фінансовий результат діяльності банків
за 2007 – 2011 рр.**

№	Показники	2007	2008	2009	2010	2011
1	Доходи	41645	68185	122580	142995	136848
2	Витрати	37501	61565	115276	181445	149875
	в т.ч. на резерви під активні операції	13289	20188	48409	122433	148839
	з них резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями	12246	18477	44502	99238	112965
	Податок на прибуток	-1405,089	-2044,615	-3245,665	651,565	129,467
3	Результат діяльності	4144	6620	7304	-38450	-13027

Висновки. Таким чином, розвиток банківської системи та системи оподаткування нерозривно між собою пов'язані. Вирішення проблемних питань стосовно оподаткування діяльності банківських установ можливе лише за тісної взаємодії банків та податкових органів. Активізація стимулювальної функції державного податкового регулювання банківських установ дасть можливість забезпечити, з одного боку, сприятливі макроекономічні умови для формування стабільної банківської системи, а з іншого – перетворити її на дієвий інструмент інвестиційного процесу і економічного зростання держави. Проте, податкове втручання у банківську діяльність не повинно послаблювати фінансову стійкість банків, особливо малих і має сприяти протидії наростанню монополізації у банківській сфері, оскільки монополізація ринку банківських продуктів створює умови та можливості для перекладання податкового навантаження на клієнтів через зростання відсоткових ставок за користування кредитами, зниження ставок на депозити, збільшення комісійних тарифів тощо.

Література

1. Сербина О.Г. Суть та структура податкового механізму регулювання банківської діяльності // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – № 18.3. – С.251-257
2. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Пріб К.А. Податкова система України: термінологія і формулювання основних положень [Текст] : навчальний посібник / К. А. Пріб, В. І. Федько ; Мін-во освіти і науки України, Академія муніципального управління. – К. : ЦУЛ, 2007. – 320 с.
4. Ключко Л.А. Підсосонна Я.Г. Оподаткування банківської діяльності в Україні та напрями його вдосконалення // Збірник науково-технічних праць. – 2012. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/fkd/2012_1/part1/55.pdf
5. Євченко Н.Г. Оподаткування як фактор банківської діяльності [Текст] / Н. Г. Євченко // Економіка: проблеми теорії і практики : зб. наук. праць / Дніпропетровський національний університет. – Дніпропетровськ, 2008. – Вип. 240. – Т. I. – С. 69–75.
6. Сербина О.Г. Вплив оподаткування на дохідність і напрями розвитку банківської діяльності [Текст] / О.Г.Сербина // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – вип. 20.4. – С. 262-268.
7. Пашкурова Н.П. Оподаткування прибутку комерційних банків: тенденції та проблемні аспекти [Електронний ресурс]: Міжнародна науково-практична інтернет-конференція "Соціум. Наука. Культура" – Режим доступу: <http://intkonf.org/pashkurova-np-opodatkovannya-pributku-komertsiynih-bankiv-tendentsiyi-ta-problemni-aspekti/>
8. Офіційний веб-сайт Державної податкової служби України [Електронний ресурс] /– Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.sta.gov.ua/control/uk/index>